

KEYÂNİLER

dolu Selçuklu sultanları çocuklarına Keyhusrev, Keykâvus ve Keykubad gibi efsanevi Keyânî hükümdarının adlarını vermişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 652-653; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 504-516; Makdisî, *el-Bed' ve'l-târîh*, III, 147-152; Firdevsî, *Şâhnâme*, Tahran 1353 hş., I, 233-285; İbnü'l-Belhî, *Fârsnâme* (nşr. G. Le Strange – R. A. Nicholson), London 1962, s. 14-16, 41; *Ferheng-i Fârsî*, VI, 1638; Ehsan Yarshater, "Iranian National History", *CHIr*, III/1, s. 436-473; P. Sykes, *Târîh-i İrân* (trc. M. Takî Fahr-ı Dâî-yi Gilânî), Tahran 1366 hş., I, 178-180; Muhammed Muîn, *Mecmû'a-ı Makâlât*, Tahran 1367 hş., II, 61-63; "Kayânids", *EI*² (İng.), IV, 809; Tahsin Yazıcı, "Efrâsiyâb", *DİA*, X, 478-479.

RIZA KURTULUŞ

KEYD

(الكيد)

İnkârcıların ilâhî daveti engellemeye yönelik planları; Allah'ın bunları hazırlayanların komplolarını aleyhlerine çevirmesi anlamlarında Kur'an terimi.

Sözlükte "tuzak ve pusu kurma, hile yapma, entrika çevirme; ceza verme, tedbir alma" anlamında masdar olan **keyd** "tuzak, hile, plan, komplo, ceza" gibi mânalarda isim olarak da kullanılır. Râgıb el-İsfahânî keydi "bir tür hile" şeklinde tanımladıktan sonra bunun olumlu veya olumsuz anlamda olabileceğini, ancak olumsuz anlamda kullanımının daha yaygın olduğunu belirtir (*el-Müfredât*, "kyd" md.).

Keyd, Kur'an'da hem şeytana ve yandaşları olan inkârcılara hem de Allah'a nisbet edilerek türevleriyle birlikte otuz iki yerde tekrarlanmıştır (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/120; en-Nisâ 4/76; el-A'râf 7/183, 195). Bu kullanımlarda kelime şeytana ve inkârcılara nisbet edildiğinde ilâhî daveti engellemeye, kutsal değerleri tahrip etmeye yönelik her türlü kötü, yıkıcı eylem ve faaliyetin ön hazırlığını; Allah'a nisbet edildiğinde ise ilâhî cezalandırmanın bir çeşidi olarak kötü eylem ve hazırlıkların hedef ve amacına ulaşmasını engellemeye yönelik her türlü karşı tedbirin alınmasını ve bunları hazırlayanların komplolarını aleyhlerine çevirmek suretiyle cezalandırılmasını ifade etmektedir (ayrıca bk. MEKR). Bu anlamı en iyi şekilde belirten örneklerden biri Fîl sûresinde geçmektedir. Sürede İslâm'dan önce, Mekke'ye saldırarak bu şehrin sakinlerini öldürüp Kâbe'yi yıkmaya ve şehri işgal etme girişiminin

de bulunan düşman ordusunun planlarının nasıl bozularak kendi aleyhlerine çevrildiği ve onların ne şekilde cezalandırıldığı veciz bir üslûpla anlatılmaktadır. İki âyette geçen (el-A'râf 7/183; el-Kalem 68/45), "Doğrusu benim keydim metindir" ifadesi, "Hile ve tuzaklara karşı benim tedbirim güçlüdür, bunlara vereceğim ceza ağırdır, kimse onu bozamaz ve kaldıramaz" anlamına gelir. Hz. Peygamber de, "Allah zalime belirli bir mühlet verir. Ancak daha sonra kendisini öyle bir yakalar ki artık bir daha kurtulmasına imkân vermez" demiş, ardından, "İşte rabbinin haksızlık eden beldelerin sakinlerini yakalayıp cezalandırması böyledir. O'nun cezası acı ve çetindir" (Hûd 11/102) âyetini okumuştur (Buhârî, "Tefsîr", 11/5; Müslim, "Birr", 61; İbn Mâce, "Fiten", 22; Tirmizî, "Tefsîr", 11/2).

Kur'an-ı Kerim'de, keydin taşıdığı "bir tür ilâhî ceza" şeklindeki anlamı ifade etmek üzere başka kelimeler de kullanılmıştır. İnkârcıların felâkete yavaş yavaş ve tedricî olarak yaklaştırılmasını belirten, bu esnada onların bazı geçici başarıları elde etmesine müsaade edilip kendilerine muvakkat imkânlar verilmesini ifade eden **istidrâc** bunlardan biridir. "Bir kimsenin adım adım yaklaştırılmak suretiyle bizzat kurduğu tuzağa düşürülmesi" anlamına gelen bu tabir yanında bazı inançsız kimselere tanınan geçici fırsat, başarı, mühlet ve süreyi anlatmak üzere **imlâ** kelimesi de kullanılmıştır.

Allah Teâlâ tuzak kurup aldatmaktan münezzektir. Bu sebeple Kur'an'da geçen keyd ve türevlerinin "Allah'ın iyiliklere ve güzelliklere, hak dine, onun peygamberine ve diğer mensuplarına karşı kötülük planlayan şeytan ve yandaşlarının kazdıkları kuyuya kendilerinin düşmesini sağlaması, böylece onları kendi planlarıyla cezalandırması" şeklinde anlaşılması gerekir.

Müşrikler ilk müslümanlara maddî ve mânevî baskılar yapmakta, onlara inanç hürriyeti ve yaşama hakkı tanımamakta, putperestliğe dönmelerini sağlamak üzere çeşitli hilelere başvurmakta ve isteklerini kabul etmeyenleri öldürmeye çalışmaktaydılar. Kur'an, bütün bu kötülüklerin şeytanın teşvikinin bir sonucu olduğunu vurgulamakta, şeytanın hile ve planının zayıf olduğunu bildirmekte ve şeytanın dostlarına karşı savaşmayı emretmektedir (en-Nisâ 4/76). Âyetteki, "Şeytanın keydi zayıftır" ifadesiyle müslümanlara ümit ve cesaret verilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber ve ona inananlar,

Kur'an-ı Kerim'in bu yöndeki telkin ve teşvikleriyle düşmanlarının planlarını boşa çıkarmış, müşriklere karşı kesin bir zafer elde etmişlerdir. Bedir Gazvesi'ne işaret eden bir âyette Allah'ın kâfirlerin keydini zayıflattığından söz edilirken (el-Enfâl 8/18) müslümanların Kur'an'dan aldıkları bu moral gücüne, bu sayede kazandıkları mücadele enerjisine ve sonuçta ulaştıkları zafere dikkat çekilmektedir.

Keyd aynı anlamda hadislerde de geçmektedir. Bir hadiste halkın mal ve canına saldırmak üzere plan yapanların tuzun suda eridiği gibi eriyip yok olacağı belirtilmektedir (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Medîne", 7). Hz. İbrâhim'in eşi Sâre'ye sarkıntılık etmek isteyen bir hükümdarın bu teşebbüsü esnasında boğulur gibi olduğunu ve amacına ulaşamadığını anlatan bir rivayette de, "Allah bu kâfirin kötü emelini kendisine yöneltti ve ona aynıyla mukabele etti" denilmektedir (Buhârî, "Enbiyâ", 8).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fâris, *Mücmelü'l-luğa* (nşr. Züheyr Abdülmuhsin Sultân), Beyrut 1404/1984, III, 774; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kyd" md.; *Lisâ-nü'l-'Arab*, "kyd" md.; *Kâmûs Tercümesi*, II, 11; Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Medîne", 7, "Tefsîr", 11/5, "Enbiyâ", 8; Müslim, "Birr", 61; İbn Mâce, "Fiten", 22; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 24; Tirmizî, "Tefsîr", 11/2; Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1579/58, vr. 474^a; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, V, 169; Mâtürîdî, *Te'vîlât*, TSMK, Medine, nr. 180, vr. 807^b; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, X, 184; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 270; VII, 329; Aynî, *Um-detü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), X, 240; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, II, 271; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 290; Vehbe ez-Zühayfî, *et-Tefsîrü'l-münîr*, Beyrut 1411/1991, IX, 181.

MUSTAFA ÇETİN

KEYFİYET

(الكيفية)

Bir nesnenin yapısını, nasıl olduğunu belirleyen özellik, nitelik; klasik felsefe ve mantıkta on kategoriden biri (bk. MAKÛLÂT).

KEYHUSREV I

(ö. 607/1211)

Anadolu Selçuklu sultanı (1192-1196, 1205-1211).

Sultan II. Kılıcarıslan'ın oğludur. Annesi Bizanslı bir prensestir. II. Kılıcarıslan, devleti hânedan mensuplarının ortak malı sayan eski Türk geleneğine ve hâkimiyet